

SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE I ORGANIZACJE POZARZĄDOWE

SKRYPT

INSTYTUT STUDIÓW MIĘDZYKULTUROWYCH
UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

DIALOG

Kraków 2019

Przygotowanie skryptu finansowane ze środków programu DIALOG Ministerstwa Nauki i
Szkolnictwa Wyższego

Skrypt udostępniana jest na licencji Creative Commons: uznanie autorstwa, na tych samych warunkach.

Spis treści

WPROWADZENIE	3
1. IDEA SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO – GENEZA I DEFINICJE	5
2. DZIAŁALNOŚĆ POŻYTKU PUBLICZNEGO – ASPEKTY PRAWNE I SPOŁECZNE	9
3. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE W POLSCE – HISTORIA I WSPÓŁCZESNOŚĆ III SEKTORA	16
4. FORMY ZAANGAŻOWANIA SPOŁECZNEGO W FUNKCJONOWANIE III SEKTORA W POLSCE	19
5. AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA I NASTAWIENIE SPOŁECZNE DO DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH	22
6. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA A SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE	24
7. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE A KULTURA I DZIEDZICTWO KULTUROWE	27
8. STAN SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W POLSCE – DIAGNOZA	29
NETOGRAFIA	31

WPROWADZENIE

Skrypty naukowe mają na celu syntetycznie zaprezentować, uporządkować i uzupełnić najważniejsze wiadomości omawiane na zajęciach akademickich. Pozwalają one również samodzielnie zapoznać się z zebranymi i ustrukturyzowanymi przez specjalistów informacjami na określony temat. Ten skrypt został przygotowany w ramach projektu *Współpraca wyższych uczelni i organizacji pozarządowych jako animatorów społeczeństwa obywatelskiego z wykorzystaniem potencjału dziedzictwa kulturowego*, realizowanego przez pracowników Instytutu Studiów Międzykulturowych Uniwersytetu Jagiellońskiego w ramach programu DIALOG, finansowanego ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Skrypt powstał z myślą o słuchaczach studiów podyplomowych na kierunku *Międzysektorowe projekty społeczno-kulturowe*, w ramach którego przewidziany jest kurs *Spółczesność obywatelska i organizacje pozarządowe*. Jednak biorąc pod uwagę znaczenie podejmowanych tu zagadnień i przekonanie o konieczności popularyzacji praktycznej wiedzy, skrypt jest również udostępniany wszystkim zainteresowanym bezpłatnie za pośrednictwem sieci Internet na licencji Creative Commons. Takie rozwiązanie powoduje, że skrypt ten nie ma charakteru zamkniętego także w tym sensie, że pod wpływem nowych inspiracji i doświadczeń dydaktycznych skrypt może być modyfikowany, rozwijany i uaktualniany.

Skrypt składa się z ośmiu rozdziałów, które odpowiadają ośmiu spotkaniom zajęciowym w przywołanym programie studiów podyplomowych. Wszystkie rozdziały ma jednakową strukturę. Otwiera je krótki wstęp, w którym scharakteryzowano omawiany materiał i wyjaśniono jego znaczenie, a także wskazano najistotniejsze kwestie. Następnie wyszczególniono kluczowe lektury, które najczęściej mają charakter artykułów przeglądowych albo artykułów prezentujących najnowsze badania lub studiów interesujących przypadków. Wybierając artykuły brano pod uwagę to, aby były one dla wszystkich łatwo dostępne i starano się znaleźć takie, które zostały opublikowane w Internecie. Kolejny element każdego z rozdziałów stanowią wytyczne do lektury, będące wskazówkami, na jakich zagadnieniach należy skoncentrować się w trakcie lektury kluczowych tekstów. Następną część stanowią omówienia kluczowych pojęć i wiedzy kontekstowej pozwalają lepiej zrozumieć treść wskazanych artykułów. Na końcu każdego

rozdziału wskazana jest literatura dodatkowa. Taka struktura pozwala zdobyć istotne z punktu widzenia programu studiów informacje i je uporządkować, a jednocześnie umożliwia to, co jest dla klasycznego wykształcenia akademickiego nieodzowne – pracę z tekstami, czy też ich *studiowanie*. Skrypt zamyka netografia, w której zgromadzone zostały odnośniki do stron, na których można poszukiwać informacji powiązanych z tematyką zajęć. Uważamy, że skoro skrypt jest udostępniany za pośrednictwem Internetu, to warto dodatkowo wykorzystać potencjał dydaktyczny tej sieci.

Podsumowując, pragniemy zaznaczyć, że niniejszy skrypt stanowi element szerszej serii, na którą aktualnie składają się także skrypty do zajęć *Ekonomia społeczna i społeczna odpowiedzialność biznesu* oraz *Promocja i ochrona dziedzictwa kulturowego*. Zakładamy, że seria ta może być jeszcze rozwijana w przyszłości. Mamy bowiem nadzieję, że tego rodzaju pomoce dydaktyczne okażą się przydatne nie tylko słuchaczom studiów podyplomowych na kierunku *Międzysektorowe projekty społeczno-kulturowe*, ale też innym dydaktykom, osobom zaangażowanym w działalność organizacji pozarządowych oraz wszystkim osobom zainteresowanym tą problematyką i samodzielnie ją zgłębiającym.

1. IDEA SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO – GENEZA I DEFINICJE

Wstęp

Celem pierwszych zajęć jest omówienie zarówno samego pojęcia społeczeństwa obywatelskiego i różnych sposobów jego definiowania, jak i zaprezentowanie genezy pojawienia się tej idei na gruncie naukowym i społecznym. Podczas wykładu przyjrzymy się zarówno konceptualizacji społeczeństwa obywatelskiego, różnym ujęciom i podejściom do badania tego zjawiska, jak również podstawowym trudnościom i szansom, związanym z budową i rozwojem społeczeństwa obywatelskiego. Dyskutować będziemy również o najważniejszych aktorach w tym procesie oraz powszechnych uproszczeniach i mitach na temat społeczeństwa obywatelskiego. Zastanowimy się też czy społeczeństwo obywatelskie, w klasycznych ujęciach nierozzerwalnie związane z państwem, może mieć charakter globalny.

Literatura podstawowa:

1. Edyta Pietrzak, *Społeczeństwo obywatelskie globalne, czy transnarodowe?* [w:] Andrzej Wojtaszek, Arkadiusz Krawcewicz, *Współczesny wymiar społeczeństwa obywatelskiego*, t. I, Wydawnictwo Minerva, Szczecin 2016
2. Piotr Sałustowicz, *Społeczeństwo obywatelskie pomiędzy neoliberalizmem a populizmem - szukanie trzeciej drogi?* [w:] Artur Kościański, Wojciech Misztal (red.), *Falująca obywatelskość. Stare wzory, nowe tendencje*, Wydawnictwo IFIS PAN, Warszawa 2019, s. 63-86

Wytyczne do lektury:

- Jak można rozumieć pojęcie społeczeństwa obywatelskiego?
- Jakie są najważniejsze cechy społeczeństwa obywatelskiego?
- Jakie cechy charakterystyczne posiada model idealnego społeczeństwa obywatelskiego?

- Jakie ujęcia teoretyczne związane są z ideą społeczeństwa obywatelskiego?
- Jaki jest stosunek pomiędzy państwem a społeczeństwem obywatelskim?
- Jakie trudności w budowaniu i rozwijaniu społeczeństwa obywatelskiego można wyróżnić?
- Jaka jest rola organizacji pozarządowych w rozwijaniu społeczeństwa obywatelskiego?
- Jak na proces kształtowania społeczeństwa obywatelskiego wpływają tendencje neoliberalne, populistyczne i apolityczne w otoczeniu społecznym?
- Czy można mówić o globalnym społeczeństwie obywatelskim?

Kluczowe pojęcia związane z tematem zajęć:

Spółeczeństwo obywatelskie – jak twierdził amerykański socjolog Edward Shils: „społeczeństwo obywatelskie jest swoistą formą społeczeństwa. Nie wszystkie społeczeństwa są społeczeństwami obywatelskimi. Społeczeństwo obywatelskie to społeczeństwo cechujące się w dużym stopniu podzielaną, zbiorową samoświadomością – poznawczą i normatywną. Społeczeństwo obywatelskie to społeczeństwo, w którym rola obywatelskiej samoświadomości jest znaczna. Stanowi ono publiczną strefę i jest wytworem publicznych i prywatnych instytucji. Tę sferę i wytwór prywatnych i publicznych instytucji można uznać za obywatelskie, gdy sprawują normatywną, regulacyjną funkcję wobec ekonomii i państwa oraz tych prywatnych instytucji, w tym także pierwotnych instytucji tego społeczeństwa¹. Definicja ta w sposób klarowny i wielowymiarowo tłumaczy, czym jest społeczeństwo obywatelskie i jakie cechy charakterystyczne dane społeczeństwo musi wykazywać, żeby nazwać je obywatelskim.

Korzenie idei społeczeństwa obywatelskiego sięgają starożytności – znaleźć je można w koncepcjach Arystotelesa, Cyncerona czy św. Tomasza z Akwinu. Nowoczesne rozumienie tego pojęcia wiąże się z wyraźnym oddzieleniem państwa od społeczeństwa – społeczeństwo obywatelskie stało się przestrzenią pośrednią, przestrzenią dla jednostki, która z jednej strony ma oczekiwania od państwa, którego jest obywatelem, ale też zdaje

---

¹ E. Shils, *Co to jest społeczeństwo obywatelskie*, w: K. Michalski (red.), *Europa i społeczeństwo obywatelskie*, Kraków 1994, s. 10.

sobie sprawę, że przynależność do społeczeństwa i wyjście poza indywidualne partykularyzmy jest istotne, by stać się członkiem wspólnoty.

Nowoczesna koncepcja społeczeństwa obywatelskiego ukształtowała się w epoce oświecenia, a jej podstawą było prawo natury, koncepcja obywatelstwa opozycja państwo-społeczeństwo. Społeczeństwo obywatelskie było rozumiane jako posiadające charakter polityczny. Jego członkowie posiadali zarówno naturalne i niezbywalne prawa polityczne, jak i prawa gospodarcze. Na rozwój idei i koncepcji społeczeństwa obywatelskiego we współczesnym ujęciu duży wpływ mieli tacy badacze i akademicy jak: Alexis de Tocqueville, John Locke, Georg Wilhem Friedrich Hegel, Jean-Jacques Rousseau czy Adam Smith.

W socjologii możemy znaleźć trzy podstawowe sposoby ujmowania idei społeczeństwa obywatelskiego: klasyczny (negatywny), kultury obywatelskiej i strukturalny². Ten ostatni często w Polsce jest przedmiotem badań i kojarzony jest z trzecim sektorem. Idąc tym tropem, można zdefiniować współczesne społeczeństwo obywatelskie jako społeczeństwo, które tworzą obywatele aktywni i posiadający zdolność samoorganizacji i realizacji określonych przez siebie celów, co nie musi być następstwem bodźca ze strony państwa.

Kapitał społeczny – koncepcja kapitału społecznego jest bezpośrednio związana z ideą społeczeństwa obywatelskiego. Kapitał społeczny można rozumieć na kilka różnych sposobów m.in. jako pewną charakterystykę zbiorowości – od lokalnych po społeczeństwa narodowe, które dzięki wypracowanym normom, więziom i poczuciu zaufania i solidarności, potrafią działać w sposób skoordynowany i sprawny. Istotne jest tu wspomniane już poczucie zaufania, sieć powiązań oraz długotrwałość relacji w ramach tej sieci, jak również lojalność i chęć angażowania się na rzecz wspólnego dobra. Rozważania nt. kapitału społecznego prowadzili tacy badacze jak: Francis Fukuyama, James Coleman czy Robert Putnam.

---

² Krzysztof Gorlach, Marta Klekotko, Piotr P. Płucienniczak, *Obywatelstwo-społeczeństwo obywatelskie-państwo*, „Studia socjologiczne” 1(208)/ 2013, s. 208.

Literatura uzupełniająca:

1. Grażyna Piechota, *Spółeczeństwo obywatelskie w dobie social media*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” nr 41/2014, s.231-248.
2. Kazimiera Wódz, Piotr Kulas, Dialog, demokracja, społeczeństwo obywatelskie, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2010
3. Aleksandra Bilewicz, Dominika Potkańska, *Jak kielkuje społeczeństwo obywatelskie? Kooperatywy spożywcze w Polsce jako przykład nieformalnego ruchu społecznego*, „Trzeci Sektor” nr 31 (3/2013), s. 25-44

2. DZIAŁALNOŚĆ POŻYTKU PUBLICZNEGO – ASPEKTY PRAWNE I SPOŁECZNE

Wstęp:

Podczas tych zajęć zaprezentowane, omówione i przeanalizowane zostaną prawne i społeczne aspekty, związane z pojęciem działalności pożytku publicznego na gruncie polskim. Podstawowym analizowanym dokumentem będzie Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z 2003 roku wraz z późniejszymi zmianami, która nie tylko określa, czym jest działalność pożytku publicznego, ale też, kto może ją w naszym kraju realizować, w jakich obszarach życia społecznego powinno się to dziać czy jakie organy zajmują się nadzorem prawidłowej realizacji takiej aktywności. Dyskutować będziemy również o kontrowersjach i postulatach zmiany ustawy od momentu jej powstania aż do dziś.

Literatura podstawowa:

1. *Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm.),*
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20140001118/O/D20141118.pdf>

Wytyczne do lektury:

- Jak rozumiana jest działalność pożytku publicznego?
- Jakie podmioty mogą wykonywać taką działalność w Polsce?
- Jakie obszary działalności regulowane są przez Ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie?
- Kto/co nadzoruje wykonywanie przepisów ustawy i w jaki sposób?
- Jakie cechy charakterystyczne ma organizacja pożytku publicznego?
- Jakie wymagania należy spełnić, aby zostać organizacją pożytku publicznego?
- Jakie przywileje i obowiązki mają organizacje pożytku publicznego zgodnie z polskim prawem?
- Jakie zasady współpracy pomiędzy administracją a trzecim sektorem określa ustawa?

- Jakie funkcje spełnia i jakie kompetencje posiada Rada Działalności Pożytku Publicznego?

Kluczowe pojęcia związane z tematem zajęć:

Działalność pożytku publicznego³ – pojęcie to na grunt prawodawstwa polskiego wprowadziła Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm.). Dokument ten stworzył podwaliny konieczne do rozwoju współpracy pomiędzy administracją publiczną a sektorem organizacji pozarządowych. Czym charakteryzuje się więc taka działalność?

Działalnością pożytku publicznego musi być społecznie użyteczna i realizowana w sferze zadań publicznych, których katalog również został zawarty w w/w ustawie. Działalność taka nie jest uznana za działalność gospodarczą, a uprawnione podmioty mogą ją prowadzić nieodpłatnie bądź odpłatnie. Jeśli jednak taka działalność prowadzona jest odpłatnie, to w tym samym przedmiocie działalności uprawniony podmiot nie może prowadzić jednocześnie działalności gospodarczej.

Szeroki katalog zadań publicznych pozwala na realizację działalności pożytku publicznego i wykonywanie w zakresie:

1) pomocy społecznej, w tym pomocy rodzinom i osobom w trudnej sytuacji życiowej oraz wyrównywania szans tych rodzin i osób;

1a) wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;

1b) udzielania nieodpłatnej pomocy prawnej oraz zwiększania świadomości prawnej społeczeństwa;

2) działalności na rzecz integracji i reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych

---

³ Wszystkie informacje zawarte w tej części pochodzą z w/w ustawy – zob. *Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536 ze zm.)*, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20140001118/O/D20141118.pdf>

wykluczeniem społecznym;

3) działalności charytatywnej;

4) podtrzymywania i upowszechniania tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;

5) działalności na rzecz mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego;

5a) działalności na rzecz integracji cudzoziemców;

6) ochrony i promocji zdrowia, w tym działalności leczniczej;

7) działalności na rzecz osób niepełnosprawnych;

8) promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy i zagrożonych zwolnieniem z pracy;

9) działalności na rzecz równych praw kobiet i mężczyzn;

10) działalności na rzecz osób w wieku emerytalnym;

11) działalności wspomagającej rozwój gospodarczy, w tym rozwój przedsiębiorczości;

12) działalności wspomagającej rozwój techniki, wynalazczości i innowacyjności oraz rozpowszechnianie i wdrażanie nowych rozwiązań technicznych w praktyce gospodarczej;

13) działalności wspomagającej rozwój wspólnot i społeczności lokalnych;

14) nauki, szkolnictwa wyższego, edukacji, oświaty i wychowania;

15) działalności na rzecz dzieci i młodzieży, w tym wypoczynku dzieci i młodzieży;

16) kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego;

17) wspierania i upowszechniania kultury fizycznej;

- 18) ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego;
- 19) turystyki i krajoznawstwa;
- 20) porządku i bezpieczeństwa publicznego;
- 21) obronności państwa i działalności Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej;
- 22) upowszechniania i ochrony wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji;
- 22a) udzielania nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego;
- 23) ratownictwa i ochrony ludności;
- 24) pomocy ofiarom katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i wojen w kraju i za granicą;
- 25) upowszechniania i ochrony praw konsumentów;
- 26) działalności na rzecz integracji europejskiej oraz rozwijania kontaktów i współpracy między społeczeństwami;
- 27) promocji i organizacji wolontariatu;
- 28) pomocy Polonii i Polakom za granicą;
- 29) działalności na rzecz kombatantów i osób represjonowanych;
- 30) promocji Rzeczypospolitej Polskiej za granicą;
- 31) działalności na rzecz rodziny, macierzyństwa, rodzicielstwa, upowszechniania i ochrony praw dziecka;
- 32) przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym;
- 32a) rewitalizacji;

33) działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3, w zakresie określonym w pkt 1—32a.

Działalność pożytku publicznego zgodnie z ustawą mogą prowadzić:

- 1) organizacje pozarządowe
- 2) osoby prawne i jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w RP, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują działalność pożytku publicznego;
- 3) stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego;
- 4) spółdzielnie socjalne;
- 5) spółki akcyjne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością oraz kluby sportowe będące spółkami działającymi na podstawie przepisów ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, które nie działają w celu osiągnięcia zysku oraz przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników.

Organizacje pożytku publicznego – zgodnie z ustawą, organizacja pożytku publicznego to tzw. kwalifikowany typ organizacji pozarządowej, co oznacza, że taka organizacja musi spełnić następujące wymagania:

- 1) organizacji prowadzi działalność pożytku publicznego na rzecz ogółu społeczności, lub określonej grupy podmiotów, pod warunkiem, że grupa ta jest wyodrębniona ze względu na szczególnie trudną sytuację życiową lub materialną w stosunku do społeczeństwa;
- 2) organizacja może prowadzić działalność gospodarczą wyłącznie jako dodatkową w stosunku do działalności pożytku publicznego;
- 3) nadwyżkę przychodów nad kosztami organizacja przeznaczą na działalność, o której mowa w pkt 1;
- 4) organizacja ma statutowy kolegialny organ kontroli lub nadzoru, odrębny od organu zarządzającego i niepodlegający mu w zakresie wykonywania kontroli wewnętrznej lub nadzoru, przy czym członkowie organu kontroli lub nadzoru:

- a) nie mogą być członkami organu zarządzającego ani pozostawać z nimi w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu, w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości służbowej,
  - b) nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe,
  - c) mogą otrzymywać z tytułu pełnienia funkcji w takim organie zwrot uzasadnionych kosztów lub wynagrodzenie w wysokości nie wyższej niż przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw ogłoszone przez Prezesa GUS za rok poprzedni,
- 5) członkowie organu zarządzającego organizacji nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego lub przestępstwo skarbowe;
- 6) statut lub inne akty wewnętrzne organizacji zabraniają:
- a) udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem organizacji w stosunku do jej członków, członków organów lub pracowników oraz osób, z którymi członkowie, członkowie organów oraz pracownicy organizacji pozostają w związku małżeńskim, we wspólnym pożyciu albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytułu przysposobienia, opieki lub kurateli, zwanych dalej „osobami bliskimi”,
  - b) przekazywania ich majątku na rzecz ich członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności, jeżeli przekazanie to następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach,
  - c) wykorzystywania majątku na rzecz członków, członków organów lub pracowników oraz ich osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, chyba że to wykorzystanie bezpośrednio wynika z celu statutowego,
  - d) zakupu towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organizacji, członkowie jej organów lub pracownicy oraz ich

osób bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich lub po cenach wyższych niż rynkowe.

Ponadto, organizacja pozarządowa może uzyskać status organizacji pożytku publicznego pod warunkiem, że działalność pożytku publicznego prowadzona jest przez okres co najmniej 2 lat bez przerwy. Po uzyskaniu statusu Organizacji Pożytku Publicznego (OPP), taka informacja pojawia się w KRS. Ze statusem tym wiążą się pewne przywileje m.in. podatkowe czy to, że podatnicy mogą przekazywać 1% swojego podatku na rzecz OPP, ale też bardziej restrykcyjne wymagania co do sprawozdawczości.

Lektura uzupełniająca:

1. Grażyna Piechota, *Organizacje pożytku publicznego – w drodze do społeczeństwa obywatelskiego?*, Katowice 2011,
https://www.academia.edu/7332660/Organizacje_poz_ytku_publicznego_-_w_drodze_do_spo%C5%82eczen_stwa_obywatelskiego
2. Katarzyna Łotowska, Katarzyna Sztop-Rutkowska, Monika Falej, Eliza Szadkowska, Poradnik. *Model współpracy międzysektorowej w zakresie dialogu obywatelskiego oparty o ciała konsultacyjno-doradcze, ze szczególnym uwzględnieniem Rady Działalności Pożytku Publicznego*, Fundacja Rozwoju Ziemi Oleckiej, Olecko 2016
3. Grzegorz Makowski (red.), *U progu zmian. Pięć lat ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Raport z badań*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2008

3. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE W POLSCE – HISTORIA I WSPÓŁCZESNOŚĆ III SEKTORA

Wstęp:

Celem tych zajęć będzie przybliżenie słuchaczom genezy budowania III sektora w Polsce, związanych z tym okoliczności społecznych, prawnych i ekonomicznych, jak również prześledzenie etapów rozwoju sektora organizacji pozarządowych w naszym kraju. Przeanalizowane zostaną zarówno szanse, jak i przeszkody wpływające na poziom tego rozwoju zarówno w przeszłości, jak i współcześnie. Przyjrzymy się również zmianom w sposobie finansowania i funkcjonowania III sektora w Polsce od 1989 roku do teraz. Wreszcie, zaprezentowana zostanie diagnoza stanu i kondycji sektora organizacji pozarządowych w Polsce obecnie, oparta na badaniach jakościowych i ilościowych.

Literatura podstawowa:

1. Grzegorz Makowski, *Rozwój sektora organizacji pozarządowych w Polsce po 1989 r.*, „Studia BAS” Nr 4(44) 2015, s. 57–85
2. Beata Charycka, Marta Gumkowska, *Kondycja organizacji pozarządowych 2018. Raport z badań*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2019
3. Magdalena Arczewska, Magdalena Dudkiewicz, *Strategie czy przystosowanie? Sytuacja organizacji pozarządowych w Polsce po 2015 roku*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2019

Wytyczne do lektury:

- Jak wyglądały początki rozwoju III sektora po 1989 roku?
- Jakie szanse i jakie trudności pojawiły się w czasie transformacji ustrojowej, jeśli chodzi o rozwój organizacji pozarządowych?
- Jakie tendencje można było obserwować po 1989 roku w dynamice tworzenia i rozwoju organizacji pozarządowych?
- Jakie są cechy charakterystyczne sektora organizacji pozarządowych w Polsce?
- Na jakich poziomach i w jakich obszarach działają organizacje pozarządowe w Polsce?

- Jak wygląda system finansowania III sektora w Polsce?
- Jakie formy prawne przyjmują polskie organizacje pozarządowe?
- Czym charakteryzują się zmiany prawne i instytucjonalne, które zaszły w sektorze organizacji pozarządowych po 2015 roku?
- Jak przedstawiciele organizacji pozarządowych oceniają funkcjonowanie III sektora w Polsce współcześnie?

Kluczowe pojęcia związane z tematem zajęć:

Organizacja pozarządowa – tzw. osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, której odrębna ustawa przyznała zdolność prawną, która:

- nie działa w celu osiągnięcia zysku – dlatego sektor organizacji pozarządowych określa się trzecim sektorem (ang. *not-for-profit, non-governmental organization* - NGO) – obok publicznego (państwowego) i prywatnego (rynkowego)
- wykonuje działalność pożytku publicznego w określonych ustawą sferach zadań publicznych;
- nie zalicza się do następujących kategorii podmiotów: jednostki sektora finansów publicznych w rozumieniu przepisów o finansach publicznych, przedsiębiorstwa, instytuty badawcze, banki i spółki prawa handlowego.

Wśród form prawnych organizacji pozarządowych wyróżniamy:

- 1) stowarzyszenia
- 2) związki stowarzyszeń
- 3) fundacje
- 4) kółka rolnicze
- 5) rolnicze związki branżowe
- 6) związki rolników, kółek i organizacji rolniczych
- 7) związki rolniczych zrzeszeń branżowych
- 8) cechy rzemieślnicze
- 9) zrzeszenia handlu i usług
- 10) zrzeszenia transportu
- 11) izby gospodarcze
- 12) związki zawodowe
- 13) związki pracodawców

14) stowarzyszenia kultury fizycznej

W Polsce najczęściej wybieraną formą organizacji pozarządowych są stowarzyszenia bądź fundacje. Organizacja pozarządowa, po spełnieniu określonych wymogów, może uzyskać status organizacji pożytku publicznego (więcej – rozdział 2 tego skryptu).

Literatura uzupełniająca:

1. Peter Vandro [et al.], *Civil Society in Central and Eastern Europe: Challenges and Opportunities*, ERSTE Stiftung Studies, Vienna University of Economics and Business, Vienna 2017
2. Jolanta Blicharz, *Fundacje. Wybrane zagadnienia*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2016
3. Urszula Staśkiewicz, *Rola organizacji pozarządowych w Polsce w zaspokajaniu potrzeb społecznych*, „OBRONNOŚĆ Zeszyty Naukowe” 3(23)/2017, s.162-184
4. Elżbieta Pawłowska, *Organizacje pozarządowe a kapitał społeczny*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie” Zeszyt 77, 2015
5. Monika Falej, Piotr Majer, Urszula Szymańska (red.), *Działalność organizacji pozarządowych – 10 lat doświadczeń pod rządami Ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie*, Zakład Poligraficzny UWM, Olsztyn 2015

4. FORMY ZAANGAŻOWANIA SPOŁECZNEGO W FUNKCJONOWANIE III SEKTORA W POLSCE

Wstęp:

Celem zajęć jest omówienie najbardziej popularnych form zaangażowania społecznego i partycypacji społecznej w funkcjonowanie sektora organizacji pozarządowych w Polsce. Analizowane będą przede wszystkim zjawiska filantropii, wolontariatu, wolontariatu pracowniczego, jak również uczestniczenia w działaniach i projektach, realizowanych i wdrażanych przez organizacje pozarządowe. Zastanowimy się również, jakie korzyści, związane ze spójnością społeczną i rozwojem kompetencji indywidualnych mogą wynikać z takiego zaangażowania dla jednostek.

Literatura podstawowa:

1. Ewa Bacía (et al.), *Kształtowanie kompetencji przez wolontariat* [w:] Ewa Bacía (et al), *Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich przez organizacje pozarządowe w Polsce*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015, s. 45-74
2. Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu w Warszawie, *III Ogólnopolskie Badania Wolontariatu Pracowniczego. Wolontariat pracowniczy w największych i średnich firmach w Polsce*, Forum Odpowiedzialnego Biznesu, Stowarzyszenie Centrum Wolontariatu w Warszawie, Warszawa 2019

Wytyczne do lektury:

- Jak można zdefiniować wolontariat?
- Jakie są podstawy prawne funkcjonowania wolontariatu w Polsce i w Europie?
- W jaki sposób działalność wolontariacką wpływa na kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich?
- Jak wolontariusze oceniają korzyści płynące z zaangażowania w prace wolontariacką?

- Czym charakteryzuje się wolontariat pracowniczy?
- Jakie korzyści z wolontariatu pracowniczego mają przedsiębiorstwa, a jakie wolontariusze?
- Jakie można zidentyfikować bariery w realizacji wolontariatu pracowniczego?
- Jakie korzyści wolontariatu pracowniczego dostrzegają jego beneficjenci?

Kluczowe zagadnienia, związane z tematem zajęć:

Wolontariat – można go rozumieć jako nieodpłatną, dobrowolną pracę świadczoną na rzecz osób nieznanomych (spoza najbliższej rodziny lub grona przyjaciół), środowiska naturalnego, społeczeństwa lub społeczności lokalnej, podejmowaną indywidualnie lub w ramach organizacji, lub instytucji publicznej⁴. Jest to jedna z wielu prób definiowania tego zjawiska. Uznaje się jednak, że współcześnie w społeczeństwach obywatelskich zjawisko wolontariatu jest czymś naturalnym i powszechnym. Co warto zaznaczyć, wolontariat jest formą pracy, co jest podstawowym czynnikiem odróżniającym go od innych działań prospołecznych, jak np. angażowanie się w ruchy społeczne czy filantropię. Wyróżnia się wolontariat formalny i nieformalny.

Wolontariat pracowniczy – to, zgodnie z definicją Forum Odpowiedzialnego Biznesu: „działania polegające na podejmowaniu i wspieraniu przez firmę działalności pracowników na rzecz organizacji pozarządowych i określonych przepisami prawa instytucji. Pracownicy-wolontariusze świadczą różnego rodzaju prace na rzecz potrzebujących, wykorzystując swoje umiejętności i zdolności, natomiast firma umożliwia im podejmowanie takich inicjatyw oraz wspiera ich działania finansowo lub organizacyjnie”⁵. W przeciwieństwie do wolontariatu, funkcjonowanie wolontariatu pracowniczego w Polsce nie jest bezpośrednio uregulowane ustawowo, choć, jak w przy wolontariacie, często

---

⁴ Międzynarodowa Organizacja Pracy, *Manual on the measurement of volunteer work*. Genewa 2011, http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2012/01/ILO_Manual_FINAL_English_1.4.2012.pdf, s. 16.

⁵ *Wolontariat pracowniczy. Encyklopedia CSR*, <http://odpowiedzialnybiznes.pl/hasla-encyklopedii/wolontariat-pracowniczy/>

wolontariat pracowniczy jest rozpatrywany w świetle *Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z 2003 roku*.

Literatura uzupełniająca:

1. Ewa Bacia (et al), *Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich przez organizacje pozarządowe w Polsce*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015
2. Przemysław P. Grzybowski, Nina Woderska, *Wolontariat – czas stracony czy bezcenny?*, Akademickie Centrum Wolontariatu – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2014
3. Przemysław Nosal, *Wolontariat jako forma uczestnictwa w kulturze*, *Kultura i edukacja* nr 4(83) 2011, s.139-158
4. Agnieszka Szymańska-Palaczyk, *Wolontariat w Polsce. Przykład projektu Polska Cyfrowa Równych Szans*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” Rok LXXVIII zeszyt 1/ 2016, s.255-271.
5. Magdalena Barańska, *Wolontariat pracowniczy jako forma kształcenia ustawicznego*, „Studia edukacyjne” nr 29/2013, s.233-253
6. Grzegorz Całek, *Wolontariat uczniów w systemie oświaty po reformie edukacji w 2017 roku*, „Trzeci sektor” nr 42 (02/2018), s.60-72.

5. AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA I NASTAWIENIE SPOŁECZNE DO DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACJI POZARZĄDOWYCH

Wstęp:

Podczas tych zajęć podjęte zostaną dwa kluczowe tematy dla rozpatrywania znaczenia organizacji pozarządowych dla rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Mowa tu mianowicie o poziomie i stopniu zaangażowania Polek i Polaków w prace i działania organizacji obywatelskich. Analizowane tu będą formy, jak i rodzaje takiej aktywności oraz najbardziej popularne obszary działania. Istotne będzie tu również przeanalizowanie wyników badań, dotyczących tego, jak organizacje pozarządowe postrzegane są w Polsce, jaki jest poziom zaufania do III sektora i jaki jest poziom wiedzy na temat jego działalności.

Literatura podstawowa:

1. *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich. Komunikat z badań nr 29/2018*, CBOS, Luty 2018
2. Piotr Adamiak, *Wizerunek organizacji pozarządowych. Raport z badania, Stowarzyszenie Klon/Jawor*, Warszawa 2015

Wytyczne do lektury:

- Jak w ostatnich 20 latach (1998-2018) przedstawiała się aktywność Polaków i Polek w organizacjach obywatelskich?
- W działalność jakich rodzajów organizacji obywatelskich Polacy i Polki angażują się najchętniej i najmniej chętnie?
- Jak można scharakteryzować osoby najbardziej aktywne na gruncie organizacji obywatelskich?
- Z jakich źródeł Polacy i Polki czerpią wiedzę o organizacjach pozarządowych?
- Jaki jest poziom wiedzy w Polsce na temat obszarów i form działalności podmiotów III sektora?

- Jaki jest poziom zaufania społecznego do organizacji pozarządowych w Polsce?
- Jak można scharakteryzować społeczne oczekiwania wobec działalności organizacji pozarządowych?
- Jakie strategie komunikacji z otoczeniem zewnętrznym przyjmują organizacje pozarządowe w Polsce?

Kluczowe pojęcia związane z tematem zajęć:

Postawa – pojęcie postawy analizowane jest od lat na gruncie wielu nauk, między innymi psychologii i socjologii. Do tej pory powstało wiele definicji tego terminu, jednak wydaje się, że w kontekście społeczeństwa obywatelskiego postawę można, za Williamem I. Thomas i Florianem Znanieckim i wielu im podobnych, uznać za indywidualny odpowiednik wartości społecznej – postawy znajdują bowiem odzwierciedlenie w społecznie akceptowanych normach zachowań i stają się jednocześnie wartościami społecznymi⁶. Dodać tu można też rozumienie W.M. Fusona, który postawę utożsamia z „prawdopodobieństwem wystąpienia określonego zachowania”⁷. Niektórzy badacze wyróżniają jako części składowe postawy - komponent poznawczy, behawioralny i emocjonalny.

Lektura uzupełniająca:

1. Beata Charycka, Marta Gumkowska, *Kondycja organizacji pozarządowych 2018. Raport z badań*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2019
2. Piotr Adamiak, *Zaangażowanie społeczne Polek i Polaków. Wolontariat, filantropia, 1% i wizerunek organizacji pozarządowych. Raport z badania 2013*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2014
3. Mirosław Pacut, *Kształtowanie wizerunku jako instrument budowania kapitału społecznego organizacji non profit*, „Handel wewnętrzny” 2017:2 (367), s. 318-327

---

⁶ Zob. A. Ceranek-Dadas, E. Neumann-Schmidtke, [w:] T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, s. 743.

⁷ Ibidem, s.744.

6. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ SPOŁECZNA A SPOŁECZEŃSTWO OBYWATELSKIE

Wstęp:

Celem omawianych zajęć jest przybliżenie słuchaczom zjawiska ekonomii społecznej, przedsiębiorczości społecznej oraz oddziaływaniem tych fenomenów na rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Analizowany będzie również poziom rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce, funkcjonujące rodzaje przedsiębiorstw społecznych oraz jak polska przedsiębiorczość społeczna wypada na tle analogicznych zjawisk w innych krajach Unii Europejskiej. Omawiany będzie również stan badań nad przedsiębiorczością społeczną i istniejące i potencjalne kierunki i trendy badawcze w tym obszarze.

Literatura podstawowa:

1. Agnieszka Pacut, *Przedsiębiorczość społeczna w Polsce – problemy i wyzwania*, „Zarządzanie publiczne” nr 4 (14)/2010, s. 45-58
2. Krzysztof Lech, *Przedsiębiorczość społeczna. Prolegomena: termin i definicje zjawiska*, „Zarządzanie Zmianami: zeszyty naukowe” nr 3-4 2012, s.46-62

Wytyczne do lektury:

- Jak można opisać genezę pojęcia i zjawiska przedsiębiorczości społecznej?
- Czym jest przedsiębiorczość społeczna?
- W ramach jakich ujęć badane jest zjawisko przedsiębiorczości społecznej?
- Jak można byłoby scharakteryzować relację pomiędzy ekonomią społeczną a przedsiębiorczością społeczną?
- Jak funkcjonowanie przedsiębiorczości społecznej w Polsce przedstawia się na tle Unii Europejskiej?

- Z jakich źródeł finansowana jest polska przedsiębiorczość społeczna?

Kluczowe pojęcia związane z tematem zajęć:

Przedsiębiorstwo społeczne – klarowna definicja przedsiębiorstwa społecznego zaproponowana została przez Kim Alter, która za takie przedsiębiorstwo uznaje: dowolne przedsięwzięcie biznesowe uruchomione dla celu społecznego – dla łagodzenia/ograniczenia problemu społecznego lub ułomności rynku – oraz aby generować wartość społeczną, przy jednoczesnym działaniu z dyscypliną finansową, innowacyjnością i zdecydowaniem dla firmy sektora prywatnego⁸. Mamy tu więc dwa komponenty – społeczny, a więc nastawiony na dobro ogółu i pożytek publiczny i przedsiębiorczy – nastawiony na zysk. W Polsce również można wyróżnić dwa kryteria rozumienia przedsiębiorstw społecznych:

1) „kryteria ekonomiczne:

- prowadzenie w sposób ciągły, regularny działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne
- niezależność
- suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych
- ponoszenie ryzyka gospodarczego
- istnienie choćby nielicznego płatnego personelu

2) kryteria społeczne:

- wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia
- oddolny, obywatelski charakter inicjatywy
- specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania
- możliwie wspólnotowy charakter działania
- ograniczona dystrybucja zysków⁹.

Wśród funkcji przedsiębiorstwa społecznego wymienić można m.in. aktywizację zawodową osób wykluczonych bądź zagrożonych wykluczeniem społecznym, wspieranie

---

⁸ K. S. Alter, *Przedsiębiorstwo społeczne w szerszym kontekście* w: J.J.Wygnański (red.), *Przedsiębiorstwo społeczne. Antologia kluczowych tekstów*, Warszawa 2008, s. 150.

⁹ Hanna Kubicka, *Przedsiębiorczość społeczna w Polsce*, <http://sce.com.pl/sites/default/files/Przedsiębiorczosc%20społeczna%20w%20PL.pdf>

takich osób, oferowaniu usług bądź produktów społecznej użyteczności czy pobudzanie rozwoju lokalnego.

Przedsiębiorstwo społeczne jest jednym podmiotów, działających w sferze **ekonomii społecznej**, najczęściej interpretowanej jako: „system przedsiębiorstw i organizacji oraz właściwych im uregulowań prawnych mający na celu wspieranie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym”¹⁰.

Literatura uzupełniająca:

1. Jerzy Hausner (red.), *Zarządzanie podmiotami ekonomii społecznej*, Skrypt 2, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Kraków 2008
2. Jerzy Hausner, Anna Giza-Poleszczuk (red.), *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008
3. Agnieszka Pacut, *Przedsiębiorczość społeczna a szkoły wyższe – formy, obszary i wyzwania kooperacji* [w:], Monika Banaś, Franciszek Czech, Małgorzata Kołaczek (red.), *Współpracy uczelni wyższych i organizacji pozarządowych jako animatorów społeczeństwa obywatelskiego z wykorzystaniem potencjału dziedzictwa kulturowego*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2019, s.71-102
4. Agnieszka Pacut, *Rozwój przedsiębiorczości społecznej – istota i kierunki analizy*, „Ekonomia społeczna” nr1/2015, s. 7-20.
5. Magdalena Popowska, *Przedsiębiorczość społeczna jako klucz do skutecznej edukacji przedsiębiorczej na społecznie odpowiedzialnym uniwersytecie*, „Horyzonty Wychowania” 17(42)/2018, s.205-218

---

¹⁰ *Ekonomia społeczna*, Encyklopedia Zarządzania, https://mfiles.pl/pl/index.php/Ekonomia_spo%C5%82eczna

7. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE A KULTURA I DZIEDZICTWO KULTUROWE

Wstęp:

Podczas tych zajęć szczegółowo zaprezentowane i omówione zostaną organizacje pozarządowe, działające w sferze propagowania i ochrony kultury i dziedzictwa kulturowego. Przeanalizowana zostanie nie tylko liczebność i rozmieszczenie takich organizacji, ale także podstawowe bariery, wpływające na działanie tych organizacji, jak również rodzaje współpracy międzysektorowej w tym zakresie.

Literatura podstawowa:

1. Piotr Adamiak, Beata Charycka, *Działania organizacji pozarządowych oraz samorządów w obszarze dziedzictwa kulturowego: współpraca, potrzeby, zaangażowanie wolontariuszy. Raport z badania*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2015

Wytyczne do lektury:

- Jak można scharakteryzować organizacje pozarządowe, działające w obszarze kultury?
- Z jakimi podmiotami i w jakim zakresie współpracują organizacje pozarządowe w swoich aktywnościach na rzecz kultury i dziedzictwa kulturowego?
- Jak można scharakteryzować zasoby wiedzy na temat kultury i dziedzictwa kulturowego wśród pracowników i pracowniczek różnych typów podmiotów, obecnych w tym obszarze?
- Jakie bariery i szanse związane są z działaniem w obszarze kultury i dziedzictwa kulturowego?
- Jak można scharakteryzować zaangażowanie i aktywność społeczności lokalnych w ochronę kultury i dziedzictwa kulturowego?

Kluczowe pojęcia związane z tematem zajęć:

Zgodnie z ostatnimi badaniami Stowarzyszenia Klon/Jawor z 2018 roku, w obszarze kultury i sztuki działa ok. 11.000 organizacji, co stanowi 14% aktywnych organizacji w Polsce. Wcześniejsze badania tego samego stowarzyszenia pokazały też, że organizacje pozarządowe aktywne w sferze kultury to w większości stowarzyszenia – jest ich 83, 17% zaś przyjęło formę fundacji¹¹. 29% z nich ma zasięg ogólnopolski. Często organizacje te współpracują z jednostkami samorządu terytorialnego, zarówno konsultując programy lokalnej polityki kulturalnej, jak i realizując zadania publiczne wspólnie bądź na zlecenie administracji publicznej. Wiąże się to jednak też z uzależnieniem finansowym wielu pomniejszych organizacji lokalnych od wsparcia samorządów.

Zazwyczaj najważniejszymi celami działań kulturalnych, realizowanych przez organizacje pozarządowe są:

- promocja miasta, regionu, województwa etc.
- edukacja kulturalna
- wspieranie wydarzeń artystycznych¹².

Ochroną materialnego dziedzictwa kulturowego, jeśli chodzi o zaangażowanie inwestycyjne, zajmują się głównie organy władzy administracyjnej.

Literatura uzupełniająca:

1. Piotr Adamiak, Zofia Dworakowska, Jan Herbst, Jadwiga Przewłocka, *Współpraca w obszarze kultury - samorządy, publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2013
2. Beata Charycka, Marta Gumkowska, *Kondycja organizacji pozarządowych 2018. Raport z badań*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2019, s.8-19.

---

¹¹ Piotr Adamiak, Zofia Dworakowska, Jan Herbst, Jadwiga Przewłocka, *Współpraca w obszarze kultury - samorządy, publiczne instytucje kultury, organizacje pozarządowe*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2013, s.13.

¹² Peter Vandor (et al.), *Civil Society in Central and Eastern Europe: Challenges and Opportunities*, ERSTE Stiftung Studies, Vienna University of Economics and Business, Vienna 2017, s. 86.

8. STAN SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO W POLSCE – DIAGNOZA

Wstęp:

W ramach ostatnich zajęć w tym module przeprowadzone zostanie podsumowanie zdobytych dotąd informacji, jak również omówiony zostanie stan społeczeństwa obywatelskiego w Polsce w świetle dostępnych badań i opinii ekspertów. Wspólnie ze słuchaczami zastanowimy się na rodzajem i intensywnością mobilizacji społecznej w Polsce, jak również motywami i efektami tej mobilizacji. Pokusimy się również o próbę prognozy rozwoju polskiego społeczeństwa obywatelskiego w najbliższych latach, jak również postaramy się wypracować alternatywne metody i mechanizmy wspierania budowy tegoż społeczeństwa w Polsce.

Literatura podstawowa:

1. Elżbieta Korolczuk, *Społeczeństwo obywatelskie w Polsce – kryzys czy nowe otwarcie?*, Seria Analizy. Społeczeństwo A_ISZ/07/2017, Instytut Studiów Zaawansowanych, Warszawa 2017
2. Krzysztof Podemski, *Społeczeństwo obywatelskie w Polsce 25 lat po wielkiej zmianie*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny” rok LXXVI – zeszyt 2/2014, s. 89-108

Wytyczne do lektury:

- Jak współcześnie wygląda mobilizacja społeczna w Polsce?
- Jak zmieniło się społeczeństwo obywatelskie w Polsce – od czasów transformacji ustrojowej do teraz?
- W jakich obszarach życia społecznego możemy obserwować zwiększenie aktywności obywatelskiej w ostatnich latach?
- Czym jest politycyzacja obywatelskich działań zbiorowych?
- Jak można wyróżnić wymiary upolitycznienia społeczeństwa obywatelskiego?

- Jakie są przejawy kryzysu społeczeństwa obywatelskiego w Polsce?

- Która z proponowanych strategii przezwyciężenia tego kryzysu mają największe szanse na powodzenie i dlaczego?

Kluczowe pojęcia związane z tematem zajęć:

Stan społeczeństwa obywatelskiego w Polsce współcześnie jest wypadkową zarówno spuścizny transformacji i lawinowego powstawania organizacji pozarządowych, często jednak o ograniczonym zasięgu działania i w pełni uzależnionych od finansowania organów administracji samorządowej i centralnej, jak i politycznych tendencji i polaryzacji nastrojów społecznych nie tylko w naszym kraju, ale również w Europie. Wciąż społeczeństwo obywatelskie w Polsce postrzegane jest jako słabe i rozwijające się. Badania zaangażowania społecznego Polaków w działalność organizacji pozarządowych w ostatnich latach pokazują jednak duży wzrost tej obywatelskiej aktywności – ponad 40% badanych deklaruje jakąś formę współpracy/działalności na rzecz organizacji III sektora. Niestety jednak wciąż poziom zaufania i świadomość na temat działalności organizacji pozarządowych w społeczeństwie pozostaje stosunkowo niska. W ostatnich latach obserwuje się też duże upolitycznienie społeczeństwa obywatelskiego. Wspierane jest ono jednak przez coraz bardziej stabilną i sprofesjonalizowaną grupę organizacji pozarządowych, think tanków, instytucji edukacyjnych, eksperckich i rzeczniczych.

Literatura uzupełniająca:

1. Wojciech Misztal, Artur Kościański, *Rozdroża praktyki i idei społeczeństwa obywatelskiego*, Wydawnictwo IFIS PAN, Warszawa 2011
2. „Społeczeństwo obywatelskie. Badania-Praktyka-Polityka” nr 1 – 2/2017, Instytut Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego

NETOGRAFIA

<http://www.klon.org.pl/>

www.ofop.eu

www.wolontariatpracowniczy.pl

www.wolontariat.ngo.pl

www.ngo.pl

www.pozytek.gov.pl

www.batory.org.pl

www.rownosc.info

www.niw.gov.pl

www.stowarzyszeniestop.pl

www.isp.org.pl